

ΙΣΤΟΡΙΑ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ

29 ΜΑΪΟΥ 2015

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΘΕΜΑ Α1:

α. Μέσα στην εθνοσυνέλευση που προήλθε από τις εκλογές του Νοεμβρίου του 1862 συγκροτήθηκαν οι πυρήνες των δύο μεγάλων παρατάξεων, των **πεδινών** και των **ορεινών**, όπως ονομάστηκαν. **Οι ορεινοί** απαρτίστηκαν από διάφορες ομάδες (υπό τον Δ. Γρίβα και τον Κ. Κανάρη) με κοινό στόχο την αντίσταση στην πολιτική των πεδινών. Βρήκαν υποστηρικτές μεταξύ των μικροκαλλιεργητών, των κτηνοτρόφων, των εμπόρων και των πλοιοκτητών.

β. Η κατάσταση αυτή, δηλαδή η μικρή πολιτική και κοινωνική επιρροή των σοσιαλιστικών ομάδων και των εργατικών ομαδοποιήσεων στην Ελλάδα, κράτησε ως το τέλος των Βαλκανικών πολέμων. Η ενσωμάτωση της Θεσσαλονίκης στην Ελλάδα, μιας πόλης με σημαντικό -για τα μέτρα της περιοχής- βιομηχανικό υπόβαθρο και με κοσμοπολίτικο χαρακτήρα, αποτέλεσε σημείο αναφοράς για το εργατικό κίνημα. Η μεγάλη πολυεθνική εργατική οργάνωση της πόλης, η Φεντερασιόν, με πρωτεργάτες σοσιαλιστές από την ανοιχτή σε νέες ιδέες εβραϊκή κοινότητα της πόλης, αποτέλεσε σημαντικό δίαυλο για τη διάδοση σοσιαλιστικής και εργατικής ιδεολογίας στη χώρα.

γ. Η επιστροφή των προσφύγων στη Μικρά Ασία ξεκίνησε τους τελευταίους μήνες του 1918 μετά τον τερματισμό του πολέμου για την Τουρκία. Τον Οκτώβριο του 1918 συστάθηκε στην Κωνσταντινούπολη *Πατριαρχική Επιτροπή*, με σκοπό την οργάνωση του επαναπατρισμού των εκτοπισμένων, με τη βοήθεια του Πατριαρχείου και της ελληνικής κυβέρνησης. Η παλιννόστηση έγινε τμηματικά, με τη μέριμνα του *Υπουργείου Περιθάλψεως*, και επιτράπηκε αρχικά να επιστρέψουν οι ευπορότεροι και οι πρόσφυγες οι προερχόμενοι από ορισμένες μόνο περιοχές της Δυτικής Μικράς Ασίας. Οι περισσότεροι επέστρεψαν στις εστίες τους μετά την απόβαση του ελληνικού στρατού στη Σμύρνη, το Μάιο του 1919. Μέχρι το τέλος του 1920 η πλειονότητα των προσφύγων είχε επιστρέψει στη Μικρά Ασία και την Ανατολική Θράκη.

ΘΕΜΑ Α2:

α-Λάθος

β-Λάθος

γ-Σωστό

δ-Λάθος

ε-Σωστό

ΘΕΜΑ Β1:

α. Μετά την υπογραφή της συνθήκης του Βουκουρεστίου τον Αύγουστο του 1913, με την οποία τερματίζονταν οι Βαλκανικοί πόλεμοι, έφθασε και το πρώτο μεταναστευτικό ρεύμα από τη Ρωσία. Έλληνες της περιοχής του Καυκάσου, με την αναγγελία της προσάρτησης της εύφορης Μακεδονίας, άρχισαν να μεταναστεύουν στην Ελλάδα, με την ελπίδα ότι θα τους παραχωρούσαν γη. Κάποιοι απ' αυτούς κατόρθωσαν να εγκατασταθούν στην Κεντρική Μακεδονία. Το μεταναστευτικό ρεύμα αναχαιτίστηκε με επέμβαση της ελληνικής κυβέρνησης.

β. Την περίοδο 1919-1921, λόγω της Ρωσικής Επανάστασης και της κατάληψης ρωσικών επαρχιών από τους Τούρκους, μεγάλο μέρος των Ελλήνων της Ρωσίας κατέφυγε στα λιμάνια της Μαύρης Θάλασσας και από εκεί διαπεραιώθηκε στην Ελλάδα. Τους Έλληνες ακολούθησαν Αρμένιοι και Ρώσοι.

ΘΕΜΑ Β2:

Οι διαφορές του αγροτικού προβλήματος στην Ελλάδα, σε σχέση με γειτονικές ή άλλες ευρωπαϊκές χώρες, οφείλονταν στις ιστορικές ιδιομορφίες της ελληνικής ανάπτυξης. Το ίδιο ισχύει και για το εργατικό κίνημα. Στο τέλος του 19ου αιώνα συναντάμε στην Ελλάδα σοσιαλιστικές ομάδες και εργατικές ομαδοποιήσεις. Η πολιτική και κοινωνική τους επιρροή ήταν σαφώς μικρότερη από εκείνη που άσκησαν αντίστοιχα κινήματα σε βιομηχανικές χώρες της Δύσης αλλά και σε βαλκανικές (π.χ. Βουλγαρία). Η απουσία μεγάλων σύγχρονων βιομηχανικών μονάδων οδήγησε σ' αυτήν την καθυστέρηση από κοινού με άλλους παράγοντες. Στα μεγάλα δημόσια έργα της περιόδου, σημαντικό ποσοστό του εργατικού δυναμικού προερχόταν από το εξωτερικό (στη διάνοιξη της διώρυγας της Κορίνθου εργάστηκαν πολλοί Ιταλοί) ή ήταν πρόσκαιρης, βραχύχρονης απασχόλησης. Πιο σταθερό εργατικό δυναμικό δούλεψε στις μεταλλευτικές επιχειρήσεις, όπου και εκδηλώθηκαν οι πρώτες καθαρά εργατικές εξεγέρσεις (Λαύριο, 1896). Στον ιδεολογικό τομέα η

επικράτηση της Μεγάλης Ιδέας εμπόδιζε την ανάπτυξη και διάδοση ιδεολογιών με κοινωνικό και ταξικό περιεχόμενο.

ΟΜΑΔΑ ΔΕΥΤΕΡΗ

ΘΕΜΑ Γ1:

α. Στις 24 Ιουλίου 1923 υπογράφηκε η Συνθήκη ειρήνης της Λοζάνης. Έξι μήνες πριν, στις 30 Ιανουαρίου 1923, είχε υπογραφεί η ελληνοτουρκική Σύμβαση, η οποία ρύθμιζε την ανταλλαγή των πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Προβλεπόταν η υποχρεωτική ανταλλαγή μεταξύ των Ελλήνων ορθοδόξων κατοίκων της Τουρκίας και των Μουσουλμάνων κατοίκων της Ελλάδας. Αυτή θα ίσχυε τόσο γι' αυτούς που παρέμεναν στις εστίες τους, όσο και για εκείνους που είχαν ήδη καταφύγει στην ομόθρησκη χώρα. Μάλιστα, η ανταλλαγή ίσχυσε αναδρομικά για όλες τις μετακινήσεις που έγιναν από τη μέρα που κηρύχθηκε ο Α΄ Βαλκανικός πόλεμος (18 Οκτωβρίου 1912). Από την ανταλλαγή αυτή εξαιρέθηκαν οι Έλληνες ορθόδοξοι της Κωνσταντινούπολης, της Ίμβρου και της Τενέδου και οι Μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης.

Οι ανταλλάξιμοι σύμφωνα με τη σύμβαση ανταλλαγής:

- Θα απέβαλαν την παλιά ιθαγένεια και θα αποκτούσαν την ιθαγένεια της χώρας στην οποία θα εγκαθίσταντο
- Είχαν δικαίωμα να μεταφέρουν την κινητή περιουσία τους. Όπως προκύπτει από τη μαρτυρία που παρατίθεται στον τόμο του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, μέλη Επιτροπής από την Ελλάδα προέτρεπαν τους Έλληνες που είχαν παραμείνει και μετά το 1922 στη Μικρά Ασία να πάρουν μαζί τους μέρος της κινητής τους περιουσίας («μας σύστησαν να μη φοβόμαστε. Να πουλήσουμε ό,τι μπορούμε από την κινητή μας περιουσία, και τα υπόλοιπα να τα πάρουμε μαζί μας»)
- Είχαν δικαίωμα να πάρουν από το κράτος στο οποίο μετανάστευαν ως αποζημίωση περιουσία ίσης αξίας με την ακίνητη περιουσία που εγκατέλειπαν φεύγοντας
- Θα διευκολύνονταν στη μετακίνησή τους από τη Μικτή Επιτροπή Ανταλλαγής.

Η Μικτή Επιτροπή ιδρύθηκε με βάση το άρθρο 11 της Σύμβασης της Λοζάνης και είχε έδρα την Κωνσταντινούπολη. Την αποτελούσαν έντεκα μέλη (τέσσερις Έλληνες, τέσσερις Τούρκοι και τρία μέλη-πολίτες ουδέτερων κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο κρατών) με αρμοδιότητα την εκτίμηση της ακίνητης περιουσίας των ανταλλαξίμων καθώς και τον καθορισμό του τρόπου μετανάστευσης των πληθυσμών. Σύμφωνα με τη μαρτυρία που παρατίθεται στον τόμο του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, Επιτροπή από την Ελλάδα συζήτησε με τους Μικρασιάτες Έλληνες τα σχετικά με την υποχρεωτική ανταλλαγή («Μια μέρα ήρθε στο Γκέλβερι...για να κουβεντιάσουν για την Ανταλλαγή», «μας είπαν πως θα γίνει Ανταλλαγή, θα πάμε στην Ελλάδα»). Συγχρόνως, η Επιτροπή εμφανίζεται να μεριμνά για την καταγραφή της (ακίνητης) περιουσίας των Ελλήνων ορθοδόξων με προοπτική –πιθανότατα- τη μελλοντική

καταβολή αποζημίωσης («οι άνθρωποι της επιτροπής ήρθαν και έγραψαν τα ονόματα και τις περιουσίες μας»). Τέλος, δόθηκε η δυνατότητα να μετακινηθούν προς την Ελλάδα ακόμα και όσοι Μικρασιάτες Έλληνες είχαν- λόγω φόβου και πείσεων- ασπαστεί τον ισλαμισμό («μας είπαν πως, αν υπάρχουν στο χωριό μας τουρκεμένοι, μπορούνε, αν θέλουν, να φύγουν κι αυτοί για την Ελλάδα»).

Η συμφωνία αυτή για ανταλλαγή πληθυσμών διέφερε από τις προηγούμενες. Καθιέρωνε για πρώτη φορά τη μαζική μετανάστευση πληθυσμών και είχε υποχρεωτικό χαρακτήρα, ενώ οι μέχρι τότε συμφωνίες προέβλεπαν εθελοντική μετανάστευση κατοίκων κάποιων επίμαχων περιοχών.

β. Όταν έγινε γνωστή η υπογραφή της Σύμβασης και οι όροι της, οι πρόσφυγες που βρίσκονταν στην Ελλάδα αντέδρασαν έντονα. Σε όλες τις πόλεις της Ελλάδας συγκρότησαν συλλαλητήρια, διατρανώνοντας την απόφασή τους να εμποδίσουν την εφαρμογή της¹³. Η πραγματικότητα όμως, όπως είχε διαμορφωθεί μετά την έξοδο χιλιάδων Ελλήνων από τις πατρογονικές εστίες τους και την άρνηση της Τουρκίας να δεχτεί την επιστροφή τους, ανάγκασε την ελληνική αντιπροσωπεία να συμφωνήσει. Εξάλλου η υπογραφή της Σύμβασης υποβοηθούσε τις βλέψεις των ηγετών των δύο χωρών (Βενιζέλου και Κεμάλ) για τη διασφάλιση και αναγνώριση των συνόρων τους, την επίτευξη ομοιογένειας και την απρόσκοπτη ενασχόληση με την εσωτερική μεταρρύθμιση και ανάπτυξη. Σύμφωνη ήταν και η Κοινωνία των Εθνών. Οι πληροφορίες αυτές από το σχολικό βιβλίο συμπληρώνονται και από τα κείμενα Β και Γ. Πιο συγκεκριμένα, στο κείμενο Β αναφέρεται ότι στόχος της ελληνικής κυβέρνησης το 1923 ήταν η ανταλλαγή των πληθυσμών. Η επιδίωξη αυτή συνδεόταν με τη βασική πολιτική των Νεοτούρκων (στον ηγετικό πυρήνα τους εξέχουσα θέση κατείχε ο Μουσταφά Κεμάλ), οι οποίοι κυβέρνησαν την Οθωμανική αυτοκρατορία από το 1908 έως τη λήξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Η πολιτική αυτή συνίστατο στην εκδίωξη όλων των μη μουσουλμανικών εθνοτήτων από τα εδάφη της αυτοκρατορίας («Η ελληνική πλευρά... αυτοκρατορίας»). Δεδομένης λοιπόν της κατάστασης, δεν θα μπορούσε να αποτραπεί η εκδίωξη όλων των Ελλήνων από την Τουρκία, ιδιαίτερα μετά τη μικρασιατική καταστροφή. Η ελληνική κυβέρνηση θεώρησε τη στιγμή κατάλληλη να ζητήσει την παράλληλη αποχώρηση των Τουρκο-μουσουλμάνων από την Ελλάδα, όσο ακόμη ορισμένοι Έλληνες παρέμεναν στην Τουρκία («Η έξοδος... της Ελλάδος»). Το κείμενο Γ εστιάζει και αποτιμά την πολιτική του Ελ. Βενιζέλου σε ό,τι αφορά το ζήτημα των μειονοτήτων. Ως γνήσιος ορθολογιστής και πραγματιστής, ο Κρητικός πολιτικός αποδέχθηκε εξ αρχής από το 1914 την ανταλλαγή πληθυσμών, θεωρώντας ότι με αυτό τον τρόπο θα επιλύονταν τα σχετικά ζητήματα με την Τουρκία («Και στο ζήτημα... Τουρκία»). Βεβαίως, μετά την

μικρασιατική καταστροφή, ο Βενιζέλος επανήλθε δριμύτερα στη πρόταση αυτή περί υποχρεωτικής ανταλλαγής των πληθυσμών, αναλαμβάνοντας προσωπικά το πολιτικό κόστος αυτής της θέσης, καθώς γνώριζε ότι οι πρόσφυγες δικαιολογημένα θα στραφούν εναντίον του. Η πραγματικότητα όμως ήταν αμείλικτη και έμελλε να καθορίσει μέχρι τέλους την προσφυγική αποκατάσταση («Μετά την Μικρασιατική καταστροφή... λεπτομέρεια»). Οι πρόσφυγες έμειναν με την πικρία ότι το δίκαιο και τα συμφέροντά τους θυσιάστηκαν στο βωμό των συμφερόντων του ελληνικού κράτους.

ΘΕΜΑ Δ1:

Το θετικό και αισιόδοξο κλίμα των δύο πρώτων ετών της λειτουργίας του καθεστώτος στην Κρήτη άρχισαν να σκιάζουν απειλητικά σύννεφα, τα οποία επρόκειτο να δημιουργήσουν λίγο αργότερα σοβαρή εσωτερική κρίση. Στο εθνικό ζήτημα της ένωσης της Κρήτης με την Ελλάδα, παρατηρήθηκε, εξ αρχής διάσταση απόψεων μεταξύ του Γεωργίου (ύπατος αρμοστής) και του Ελευθερίου Βενιζέλου.

Αρχικά, ο Βενιζέλος πιστεύει ότι η λύση της ένωσης πρέπει να είναι σταδιακή και με βαθμιαίες κατακτήσεις. Ως πρώτη μάλιστα κατάκτηση θεωρούσε την απομάκρυνση των ξένων στρατευμάτων από τις κρητικές πόλεις και την αντικατάστασή τους από ντόπια πολιτοφυλακή με Έλληνες αξιωματικούς. Πιο συγκεκριμένα και σύμφωνα με το Κείμενο Α, ο σύμβουλος της δικαιοσύνης, Ελευθέριος Βενιζέλος, εισηγήθηκε εμπιστευτικά στον Πρίγκιπα Γεώργιο το καλοκαίρι ήδη του 1900 τη διπλωματική μεθόδευση της σταδιακής εξέλιξης προς την ένωση, τονίζοντας ότι η άμεση επίτευξη της ένωσης ήταν αδύνατη. Απ' την άλλη θεωρούσε ότι η παράταση του αρμοστειακού καθεστώτος καθυστερούσε την εφαρμογή των μέτρων που θα επέτρεπαν την απαλλαγή της Μεγαλονήσου Κρήτης από το διεθνή ζυγό. Έτσι, επέβαλλε την υποταγή της νήσου στην απόφαση των Μεγάλων Δυνάμεων καθιστώντας την έρμαιο των ευρωπαϊκών συμφερόντων. Η ολοκλήρωση της αυτονομίας, όμως, σύμφωνη προς τις υποσχέσεις των Δυνάμεων και τις προβλέψεις του Συντάγματος, θα συντελούσε στην προαγωγή των εθνικών συμφερόντων στο εξωτερικό και την κατοχύρωση της αυτοδιοίκησης στο εσωτερικό, κυρίως μετά τη δημιουργία της πολιτοφυλακής από Έλληνες αξιωματικούς και την παράλληλη αποχώρηση των ξένων στρατευμάτων. («Ο σύμβουλος της δικαιοσύνης... στρατευμάτων»).

Αυτή η πρωτοβουλία του Ελευθερίου Βενιζέλου προκάλεσε την άμεση και αποφασιστική αντίδραση του πρίγκιπα Γεωργίου, ο οποίος θεωρούσε ότι η μόνη λύση του εθνικού ζητήματος θα ωρίμαζε με συνεχείς παραστάσεις και υπομνήματα προς τις Μεγάλες Δυνάμεις. Αυτή η εισήγηση του Βενιζέλου ερχόταν σε αντίθεση με τη γενική αρχή της ουσιαστικής διαχείρισης των διπλωματικών θεμάτων, ιδίως του κρητικού, από τη δυναστεία, όσο και με την ειδικότερη αντίληψη της τελευταίας σχετικά με τη μεθόδευση του εθνικού αγώνα. («Η πρωτοβουλία...αγώνα»). Ταυτοχρόνως, ο ύπατος αρμοστής, καθώς ήταν φορέας των εντολών της Αυλής των

Αθηνών και με τη συγκατάθεση της ελληνικής κυβέρνησης δεν αποδεχόταν τη συμβιβαστική εξελικτική διαδικασία και επεδίωκε να πείσει ακόμα περισσότερο τις ευρωπαϊκές δυνάμεις για την επίτευξη της ένωσης. («Ο ύπατος...ενωτική λύση»).

Ακολουθως και σύμφωνα με το Κείμενο Β, ο Πρίγκιπας Γεώργιος θεωρούσε ότι για την άσκηση της εξωτερικής πολιτικής της Κρήτης ήταν αρμόδια η ελληνική μοναρχία και γι' αυτό ανέλαβε μόνος το θέμα της προσάρτησης της νήσου στην Ελλάδα χωρίς να συμβουλευτεί τους υπουργούς του για τις ενδεδαιγμένες ενέργειες και διαπραγματεύσεις. Αυτή του η πρωτοβουλία είχε τη μορφή της προσωπικής επαφής με τον Τσάρο της Ρωσίας, της Γαλλίας, της Αγγλίας και της Ιταλίας. Αντιθέτως, ο Βενιζέλος θεώρησε πρόωρες τις ενέργειες του Πρίγκιπα, καθώς έκρινε ότι υπήρχε αστάθεια στα κρητικά πράγματα και στα συνταγματικά θεμέλια. Πίστευε και υποστήριζε την ανακήρυξη της Κρήτης σε ανεξάρτητο πριγκιπάτο ως τελευταίο βήμα για τη νομότυπη επίτευξη της ένωσης. («Ο πρίγκιπας Γεώργιος... την Ελλάδα»). Ο Πρίγκιπας δεν αντιλαμβανόταν τη διαφορά μεταξύ της δεσποτικής διακυβέρνησης με ξένο κηδεμόνα και, απ' την άλλη, της πλήρους αυτονομίας χωρίς ξένη επέμβαση και με κυβερνήτη διορισμένο από την ελληνική κυβέρνηση, καθεστώς που υποστήριζε ο Βενιζέλος ως πιο ασφαλές. Ο Πρίγκιπας πίστευε ότι οποιαδήποτε λύση σχετικά με το κρητικό θα προερχόταν από τις Μεγάλες Δυνάμεις και κατ' αυτόν, οι πολιτικοί παράγοντες του νησιού ήταν άσχετοι με το θέμα. Δεν αντιλαμβανόταν τη σημασία της πολιτικής κινητοποίησης των γηγενών καθώς και τη λογική απαίτησή τους να αποκτήσουν τον έλεγχο στην Κρήτη μετά από μακράιωνους αγώνες κατά του τουρκικού ζυγού. («Ο Πρίγκιπας ...Τούρκων κυριάρχων»).

Όπως γίνεται αντιληπτό, η διάσταση απόψεων στο κρητικό ζήτημα δεν άργησε να λάβει τη μορφή προσωπικής αντιπαράθεσης. Ο Βενιζέλος είχε καταστήσει σαφές ότι δεν αναγνωρίζει στον Πρίγκιπα το δικαίωμα να διαχειρίζεται προσωπικώς το εθνικό ζήτημα της Κρήτης: «Ως ένας εκ των τριακοσίων χιλιάδων Κρητών, δεν σας εκχωρώ το δικαίωμά μου, ώστε μόνος σεις να ρυθμίζετε αυτοβούλως την εθνικήν πολιτικήν του τόπου μου!». Κακοί σύμβουλοι του Γεωργίου διοχέτευσαν χαλκευμένα και συκοφαντικά κείμενα στις αθηναϊκές εφημερίδες εναντίον του Ελευθερίου Βενιζέλου, γεγονός που δημιούργησε βαρύ κλίμα διχασμού.

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΑΠΑΝΤΗΣΕΩΝ:

Γραμμένου Βίκυ

Κακατσάκης Θεοκλής

Σκανδαλής Γιώργος